

Nieuwsbrief

Monumenten in Ooststellingwerf

Van kapelletje en voegwerk,
over warmtepomp en molen,
én Open Monumentendag
op zaterdagmiddag 14 sept.

Voorwoord

Voor u ligt alweer de tweede editie van onze monumentennieuwsbrief 2024! Als ambassadeurs van de monumenten in Ooststellingwerf, waarderen we de enthousiaste reacties van monumenteigenaren en geïnteresseerden, die wij krijgen op de nieuwsbrief. Het is fijn om te horen of te lezen dat de onderwerpen u aanspreken! Wanneer u input heeft of ideeën wilt delen, laat het ons dan weten. Uw feedback is van onschatbare waarde voor ons en helpt ons om deze nieuwsbrief nog beter af te stemmen op uw interesses en behoeftes.

In deze uitgave neemt één van de monumentenambassadeurs u mee in een tour langs molens in Gelderland, tijdens de Gelderse Molendag. Ook vertelt hij u meer over een bijzonder kapelletje in Tronde, bij Elslloo.

Ook als monumentbezitter ontkomen we er niet aan om verduurzamingsmogelijkheden te onderzoeken en indien mogelijk, ook toe te passen: In deze nieuwsbrief leest u in deel 2 over duurzaamheid hoe een nieuw type warmtepomp is ingezet en hoe het monument van een van onze monumenten ambassadeurs als allereerste in Ooststellingwerf hiermee een A++ Energie-label heeft verkregen. Ook leest u deel twee over hoe het voegwerk aan monumentale gebouwen gerenoveerd kan worden.

Onderweg!

Onlangs hebben de monumenteigenaren weer een uitnodiging tot deelname aan de open monumentendag op zaterdag 14 september 2024 gekregen. Deelname aan de open monumentendag is een geweldige manier om de monumenten onder de aandacht te brengen van geïnteresseerden en meer te vertellen over het heden en het verleden. Op dit moment zijn wij alweer druk bezig met de voorbereidingen. Dit jaar gebruiken we de landelijke slogan voor de monumentendag(en): 'onderweg!'. 'Onderweg' refereert aan het op reis zijn van A naar B, het letterlijk in beweging zijn en de transformatie van oud naar nieuw, verleden naar heden. Wij willen de geïnteresseerde mensen meenemen langs verschillende routes, die lopend, fietsend of per auto te volgen zijn. Welke invloed heeft de tram gehad in gemeente Ooststellingwerf? Welke verhalen gaan schuil achter de bijzondere monumenten, gevelstenen en elementen die Ooststellingwerf rijk is?

Op dit moment hebben we al veel aanmeldingen van deelnemers ontvangen die hun monument in meer of mindere mate willen laten zien. Denkt u als monumenteigenaar er over na om ook mee te doen, maar weet u nog niet goed wat u kunt verwachten? Op www.ooststellingwerf.nl/omd staat een impressie van open monumentendag 2023. Als ambassadeurs zijn wij altijd bereid om mee te denken over de vormgeving en invulling van deze dag. Let op: Aanmeldingen kunnen nog gedaan worden vóór 28 juli via infomonumentenoooststellingwerf@gmail.com.

Of u nu een doorgewinterde monumenteneigenaar en/of -liefhebber bent, we hopen dat de open monumentendag én deze nieuwsbrief u inspireren. Samen kunnen we ervoor zorgen dat dit kostbare erfgoed behouden blijft voor toekomstige generaties!

Inhoudsopgave

• Voorwoord en inhoudsopgave	blz. 1
• De Gelderse Molendag 2023	blz. 2
• Monumenten in het nieuws: warmtepompen, deel 2	blz. 4
• Een bijzonder kapelletje in Tronde bij Elslloo	blz. 6
• Voegwerk aan monumentale gebouwen, deel 2	blz. 7

Veel leesplezier, met vriendelijke groet,

Anneke Hageman.

De Gelderse Molendag 2023

Ik ben één van de 35 vrijwilligers op Korenmolen de Weijert in Makkinga. Onze groep bestaat uit molenaars, rondleiders en verkoopsters in de molenwinkel. Samen malen wij graan, verkopen meel, onderhouden de molen, leiden nieuwe molenaars op en verzorgen rondleidingen voor volwassenen en scholieren. Zo helpen wij bij het in stand houden van een monument. Dat is meer dan een leuke hobby. Ik ben als rondleider één van de vrijwilligers.

Op 6 november werd de Gelderse Molendag georganiseerd door Molenfederatie Gelderland. De opzet van die dag kan je vergelijken met onze gemeentelijke Open Monumenten Dag. Samen met twee 'echte' molenaars van de Weyert heb ik een bezoekje gebracht aan die dag. De kans om met twee gediplomeerde molenaars op stap te gaan heb ik me uiteraard niet laten ontnemen. Het 'molenmakersdagje' (met dubbel k!) voelde een beetje als een rondleiding door schilder Rembrandt van Rijn door het Rijksmuseum. Uiteraard vertrokken wij uit Makkinga bij onze 'thuis' molen. Na een rit van bijna twee uur door het fraaie landschap van Drenthe en Gelderland arriveerden we bij onze eerste bestemming: de molenwerkplaats van de firma Vaags in Aalten.

Molenmakerij Vaags is een familiebedrijf dat zich gespecialiseerd heeft in het maken en restaureren van wieken en daar is het hele dorp Aalten trots op. Molenmakers zijn meestal hele of halve uitvinders; zij zijn bezig om zaken te bedenken die molens regelmatig kunnen laten draaien. Oprichter van het bedrijf Gerrit ten Have was daarvan een goed voorbeeld. Zijn bekendste uitvinding is wel het naar hem vernoemde remkleppen-systeem, dat nog altijd veel wordt toegepast.

Voor een molenwerkplaats heb je uiteraard een grote ruimte nodig. Het bedrijf beschikt over een moderne staalwerkplaats (de Wiekenmakerij), een complete houtwerkplaats (de Molenmakerij) en een kantoor met ontvangstruimte (de Meemakerij). De belangrijkste materialen waar molenmakerij Vaags mee werkt zijn metaal (cortenstaal) hout en steen. Door het pand was een logische route uitgezet. Bij de ingang werden wij verwelkomd door leden van de ingeschakelde plaatselijke atletiekvereniging AVA en daarna liepen wij vol bewondering en aandacht door het pand. Volg de pijlen. Wie meer wil weten over Molenmakerij Vaags moet maar eens een kijkje nemen op de website van het bedrijf. Hoewel ik niet zoveel met techniek heb had ik er zonder moeite een halve dag door kunnen brengen, maar er was meer te doen. Bij de uitgang kregen we als blijk van waardering voor ons bezoek een fraaie nostalgische kilozak pannenkoekenmeel mee.

Na ons bezoekje aan de werkplaats van Vaags Molenwerken reden we richting de Grafelijke Korenmolen in Zeddam, een dorpje dat heel dicht bij de Duitse grens ligt. Zeddam zelf is een fraai dorpje dat sommigen van u wel kennen door groepsuitjes of vakanties. De Grafelijke Korenmolen is een korenmolen, met het model van een zogenaamde torenmolen zoals je bijvoorbeeld ook stellingmolens, wipmolens, watermolens, rosmolens etc. hebt.

“De Molendag kun je vergelijken met de Open Monumentendag”

Volgens Wikipedia is de torenmolen van Zeddam waarschijnlijk de oudste nog bestaande windmolen in Nederland. De molen is voor 1441 gebouwd. Dat is gebleken uit jaarringenonderzoek van het bij de bouw gebruikte hout in de kap. Nadat de molen in de 20e eeuw in particuliere handen was gekomen dreigde sloop. In 1929 werd de molen echter ondergebracht in een stichting en dat betekende de redding. De molen werd daarna een aantal keren gerestaureerd. In 2017 zijn de roeden met het bijbehorende hekwerk vervangen. Aan een hekwerk worden de zeilen bevestigd. De molen heeft twee koppels maalstenen.

“Is de molen aan de buitenkant saai, binnenin is het een juweeltje!”

Eigenlijk oogt de molen voor de ‘toevallige’ bezoeker aan de buitenkant een beetje saai. Dat komt vanwege de functie. De Grafelijke Molens werd vroeger niet alleen gebruikt om graan te malen, maar werd in oorlogstijd ook gebruikt als verdedigingswerk en uitkijkpost. De molen is gebouwd op een bult. In de muren zitten uitkijkgaten en op sommige plaatsen zijn de muren van de molen wel meer dan twee meter dik. Is de molen aan de buitenkant wellicht een beetje saai, aan de binnenkant is de molen voor met name molensliefhebbers een bouwkundig juweeltje dat het predicaat rijksmonument dubbel en dwars verdient. Als je daarin wordt rondgeleid door iemand die de molen tot aan de kleinste details kent en in gezelschap bent van twee molenmakers is het bezoek aan zo’n molen iets bijzonders. Opvallend aan de torenmolen is o.a. dat de trappen vroeger aan de buitenkant liepen, maar dat is in de loop der tijd veranderd. De kap van de molen is

ruim en voor bezoekers toegankelijk. Dit in tegenstelling tot de molen in Makkinga. Daar is de kap om veiligheidsredenen niet toegankelijk voor bezoekers. Een opvallend detail vond ik dat onder een van de ramen een plasgootje zit zodat de molenaar voor de kleine boodschap niet helemaal naar beneden hoefde. Of dat gootje nog altijd wordt gebruikt durf ik niet te zeggen. Net als bij Molenmakerij Vaags hadden we als molensliefhebbers nog veel langer willen blijven, maar we moesten door naar ons derde hoogtepunt van de dag: onze lunch. Dat was bij Brinks Pannenkoekenrestaurant waarbij ik uiteraard koos voor een ‘molenpannenkoek’. Onze wat verlate lunch was eigenlijk ook het einde van ons bezoek aan Zeddam en omgeving. Een bezoek aan de Achterhoek is sowieso al de moeite waard, maar voor liefhebbers van oude molens (en wie is dat niet) is het zeker leuk. Ik kijk terug op een gezellig en leerzaam dagje met mijn molenmakers Dick en Rob.

-Aad Oudshoorn-

Monumenten in het nieuws: Warmtepompen (Deel II).

Doen we het wel, doen we het niet, kan het wel, kan het niet? Kunnen we van het gas af, kunnen we een warmtepomp wel plaatsen? Zoals geschreven in de nieuwsbrief editie 2023-4 zijn er verschillende warmtepompen met elk hun capaciteitseigenschappen. Naast de capaciteitscriteria, zijn er nog andere overwegingen die de keuze voor een warmtepomp mede kunnen bepalen. Een opsomming:

Budget: heb je een beperkt budget voor je warmtepomp? Dan is een hybride warmtepomp of een lucht-lucht warmtepomp een goede keuze. Bij beide soorten apparaten wordt de warmte veelal ingezet als basis verwarming en dient een gasgestookte CV-ketel bij te springen in geval van langere en koudere perioden. Een lucht-water of bodem/aardwarmtepomp is veelal aanzienlijk duurder en heeft als probleem dat het bestaande CV-watercircuit niet voldoende hoog in temperatuur kan worden opgestookt ($>65^{\circ}\text{C}$) om je monument te verwarmen.

Beschikbare ruimte: Voor een conventionele lucht-water warmtepomp moet je ruimte hebben voor de buitenunit. Hou hier rekening mee bij de keuze tussen de soorten warmtepompen. Zeker in combinatie met een monument zal hiervoor een goede opstelpositie moeten worden bepaald. En vergeet niet te checken of de plaatsing vergunningplichtig is!

Isolatie van je woning: bij de meeste warmtepomp types haal je een optimaal rendement als je monument goed geïsoleerd is. Is dat niet het geval? Dan is een hybride warmtepomp de beste keuze.

Verwarmingselementen: heb je verwarmingselementen (ventilatorconvectoren, vloerverwarming) op lage temperatuur? Dan is bijna elke soort lucht-water warmtepomp geschikt. Heb je nog traditionele verwarmingselementen (radiatoren) die je niet van plan bent om te vervangen? Dan is een hybride warmtepomp aan te raden. Om te testen of je monument te verwarmen is met een lage CV-watertemperatuur, kun je proberen in de winterperiode de temperatuur op je CV-ketel een periode op $50-55^{\circ}\text{C}$ in te stellen.

Gasloos, de proef op de som:

Sinds dit voorjaar is ons eigen monument geheel gasloos. Nadat we in 2023 het bestaande gasfornuis al hadden omgebouwd naar inductiekoken, hebben we nu ook de gasgestookte CV-ketel vervangen voor een lucht-water warmtepomp. We hebben dit gedaan met een nieuwe generatie warmtepomp, een zogenaamde ventilatie warmtepomp. Dat is een warmtepomp die geen buitenunit nodig heeft, maar gebruik maakt van de mechanische ventilatie (bijvoorbeeld afzuiging in toilet- en/of doucheruimte) die aanwezig is.

Eerst even een beschrijving van het monument (Tjoeumboeloeit in Appelscha). Het monument is met behoud van de nog aanwezige kenmerken van binnenuit geïsoleerd. In de schuur is, in pandig, een modern deel met verschillende kamers en gebruiksruimten gebouwd. Alle vloeren zijn voorzien van vloerverwarming en op de verdiepingen zijn zgn. (lage temperatuur) ventilatorkachels geplaatst.

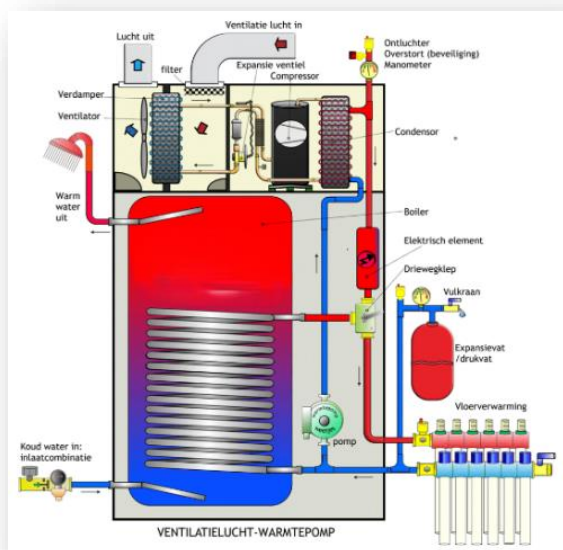
De afgelopen 2 jaar hadden we de maximale CV-watertemperatuur al gereduceerd tot 45°C , om te ervaren of dit voldoende was om het huis te verwarmen. De CV ketel zelf was een 28kW ketel.

Omdat de proefperiode goed verlopen is, durfden we dit jaar de stap te maken en de gasgestookte CV ketel te vervangen voor een warmtepomp.

De Warmtepomp:

De warmtepomp is een zgn. ventilatie warmtepomp. Dat betekent dat deze in principe werkt als een combinatie van mechanische ventilatie en een warmtepomp*. De mechanische ventilatie zuigt lucht uit de woning af en blaast deze naar buiten. Met deze lucht verlies je dus ook warmte uit de woning.

Deze normaal uitgeblazen warmte wordt juist nu nuttig gebruikt door de warmtepomp: de warmtepomp 'gebruikt' deze luchtstroom en 'boost' deze en maakt er CV-water van met een temperatuur van 30-50°C**. De uitgeblazen lucht heeft dan een temperatuur van tussen de 0 en 20°C.

We zijn gestart met de lage temperatuur instelling** en hebben hier inmiddels de eerste weken ervaring opgedaan met een aantal weken lage buiten temperaturen. Dit heeft ons voldoende vertrouwen gegeven dat we er ook een (streng) winter comfortabel mee doorkomen.

Naast CV-water maakt de warmtepomp ook het warme tapwater en heeft hiervoor een buffervat van 180 liter. Bij zonnig weer verwarmen we het tapwater voor met een zonneboiler.

Op 1 mei van dit jaar is de gasaansluiting definitief verwijderd en kunnen we zeggen dat we ons monument geheel gasloos hebben gemaakt.

“Kan een monument Energie Label A++ krijgen?”

Met alle wijzigingen in het kader van duurzaamheid in de afgelopen jaren waren we heel benieuwd naar welke energie label onze woningen anno 2024 zou hebben. J1. mei is de woning gebouwd in 1867 opnieuw beoordeeld en heeft het energielabel label A++ gekregen.

Mocht je vragen hebben naar aanleiding van dit artikel, dan kun je altijd contact met mij opnemen. Je vindt de contact gegevens in de colofon.

-Johan Hoeksma-

*Inmiddels zijn er ook warmtepompen die werken zonder externe mechanische ventilator en dus ook geschikt voor oudere gebouwen.

**De warmtepomp heeft een energie label A+++ bij een water temperatuur van 35°C en A++ bij een CV water temperatuur van 55°C (na te verwarmen tot 69°C).

Een bijzonder kapelletje in Tronde bij Elsloo.

In het Else Blattien, het dorpsblad van Elsloo, schreef dorpsbewoner Thijs van Buuren vorig jaar een artikel over een bijzonder pandje dat ligt in Tronde, aan de weg tussen Makkinga en Elsloo. Met toestemming van de schrijver heb ik het artikel wat aangepast.

Rond de eeuwwisseling van de negentiende naar de twintigste eeuw werd in Tronde een 'boerenknechtenwoning' gebouwd. Het had een klein voorhuis om in te wonen, plus een zogenaamde deel voor wat kleinvee en de opslag van de gebruikelijke landbouwbenodigdheden. De woning kreeg nummer 10. Het 'spullegien' kwam na verloop van tijd in handen van Ruurd en Trien Slager, die het in 1972 weer verkochten.

Koper was dominee Bert Hoorn, die na een predikantenleven met als standplaats o.a. de Laurenskerk in Rotterdam, voor zijn rust naar Tronde verhuisde. In 1986 begon Bert aan een grote verbouwing: de deel werd verlengd, er kwam een grote schuur en naast het voorhuisje verscheen een stookhut. Althans, daar leek het op. De afmetingen klopten, aan de zijkant zaten twee raampjes, het pand had een schoorsteen en op het dak lagen oudhollandse pannen. (Stookhut : zie brief 2023-1). Wat aan de buitenkant op een stookhut leek, kreeg echter een heel andere bestemming.

"Het leek op een stookhut, maar het werd een kapelletje"

De 'stookhut' van Bert Hoorn werd uiteindelijk een kapelletje. Het kreeg een mooi gewelfd plafond met een oude koperen kaarsenlamp, de muren werden wit gestukt en had kleine kerkraampjes. In het kapelletjes kwam een potkachel om het warm te houden. Die staat er nog altijd.

In de raamnisjes staan allerlei voorwerpen van verschillende wereldreligies, zoals iconen uit Rusland en een Mariabeeldje uit de Grieks-orthodoxe Kerk. Ooit hing aan de rechterdeurpost ook een mezoeza uit Israël. Een mezoeza is een kokertje dat volgens de joodse traditie aan de rechter deurpost hangt. Het kokertje bevatte een klein opgevouwen papiertje met een bijpassende Hebreeuwse tekst. Het is een goed joods gebruik om bij binnenkomst en bij het verlaten van het vertrek het kokertje aan te raken. Met Sint Maarten werd de kapeldeur elk jaar verlicht door een brandende vuurkorf.

Binnen kregen de zingende kinderen van Bert wat snoep terwijl hij uit de grote, oude bijbel een passende tekst voorlas. Bert is in 2009 overleden. Momenteel woont zijn weduwe Karin van Lawick er nog. Op mijn verzoek heb ik recent het kapelletje mogen bezichtigen; een hele bijzondere ervaring.

Het 'stookhutkapelletje in Tronde' is weliswaar geen monument, maar wat mij betreft wel een stukje erfgoed waar we met z'n allen heel zuinig op moeten zijn. Het zou op een lijst met waardevol gemeentelijk erfgoed zeker niet misstaan.

-Aad Oudshoorn-

Voegwerk aan monumentale gebouwen (Deel II)

Graag vertel ik u een en ander over voegwerk aan monumentale gebouwen. Deze informatie is niet alleen geschikt voor “oude” gebouwen maar ook grotendeels voor nieuwe gebouwen. In de vorige monumentenbrief heb ik de technische begrippen en verschillende soorten voegen behandeld. In deze brief ga ik verder in op:

- Wanneer je voegwerk moet uitvoeren bij bestaande en met name historische gebouwen.
- Hoe je oud voegwerk verwijderd
- Welke mortel je toepast
- Hoe je nieuw voegwerk aanbrengt

Wanneer moet je voegwerk uit voeren.

Voor het behoud van metselwerk is het van belang dat het voegwerk in goede staat blijft. Het is best lastig om te bepalen wanneer je voegwerk zou moeten vervangen. En als vervangen nodig is moet je dan alles vervangen of voldoet een deel vervangen ook. Het belangrijkste argument om voegwerk te vervangen is als er water in de voegen kan blijven staan. Het water kan dan gemakkelijker in de baksteen trekken en bij vorst kan er dan schade aan de stenen ontstaan. Bovendien kan vocht dan gemakkelijker door de steen naar binnen trekken met alle gevolgen van dien.

Foto 1. Het hoeft geen nadere toelichting uitgesleten voegwerk dat vervangen dient te worden.

Foto 2 geeft een voorbeeld waarbij voegwerk niet verwijderd is.

Het voegwerk van foto 2 is technisch nog in uitstekende staat ook al is het meer dan 150 jaar oud. Visueel is het misschien niet meer wat men “mooi” vindt maar het past nog uitstekend bij de oude steen welke ook verweerd is. In het onderste deel is een gedeelte wel opnieuw gevoegd. Hier warden de voegen te diep uitgesleten. Het betreft recent voegwerk wat ten opzichte van het bestaande voegwerk wel op valt. Na een paar jaar zijn de verschillen nog amper te zien. Bovendien is het niet erg te laten zien dat je behoudend voegwerk vervangt. Niet alles vervangen is bovendien ook nog eens goed voor de portemonnee.

Hoe verwijder je oud voegwerk.

Oud voegwerk dient voorzichtig verwijderd te worden. Bij voorkeur met een smalle pneumatische beitel. Foto 3. Zorg er voor dat de steen niet beschadigd raakt. De baksteen heeft een bakhuid welke een extra bescherming is tegen vochtintrede. Beschadig je deze dan kan er gemakkelijker vocht in de steen trekken. Vaak zie je dat voegen met een haakse slijpmachine uitgeslepen worden. Beschadigen van de steen is op die wijze nagenoeg

onvermijdelijk. Vaak zie je dan ook dat voegen breder worden. Dit heeft weer een groot effect op het aanzicht van de gevel. Zie foto 4. Rechts het nog goede originele voegwerk en links nieuw voegwerk wat door ondeskundig verwijderen van het oude breder geworden is en het beeld van het metselwerk ernstig beïnvloed. Daarnaast is het belangrijk dat een oude voeg diep genoeg verwijderd wordt. Dan heeft een nieuwe voeg genoeg houvast om lang te blijven zitten. Zie foto 5 en 7. Voldoende diep voegwerk is 2 tot 2 ½ zo diep als de breedte van de voeg.

Foto 3. Dunne pneumatische beitels

Foto 4. Links nieuwe , rechts originele voeg

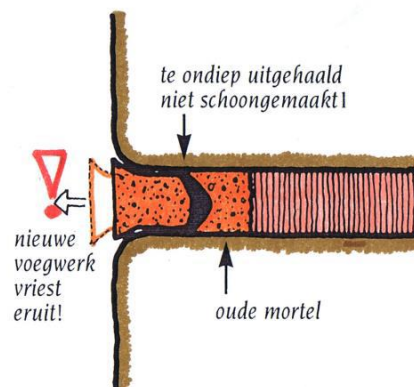
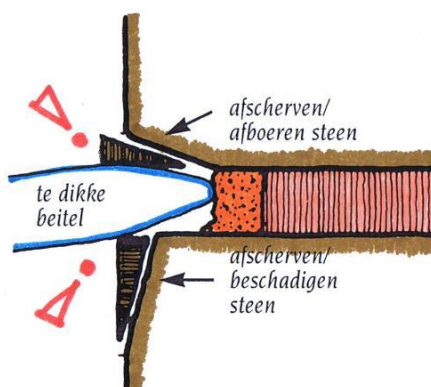
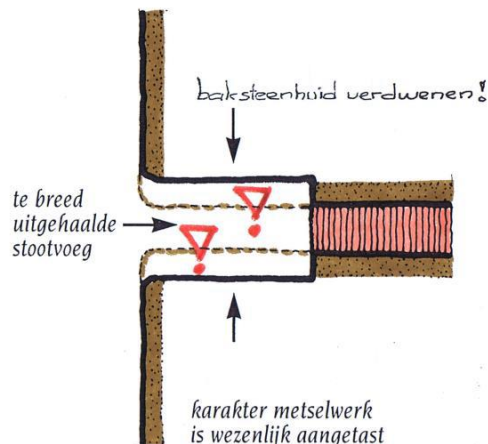
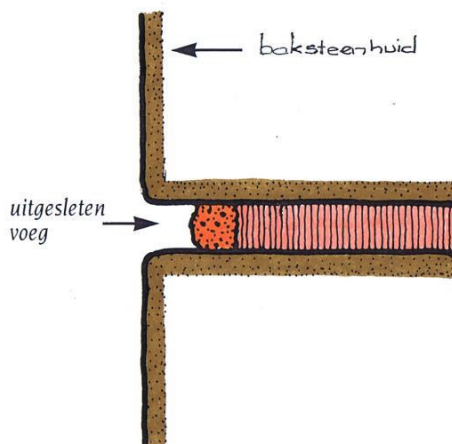

Foto 5.

Welke voegmortel pas je toe.

Het is van belang de juiste voegmortel toe te passen. Heeft de voegmortel een andere samenstelling dan de metselmortel dan kunnen er door de verschillende materialen gemakkelijk spanningen op treden waardoor het voegwerk sneller dan gewenst weer vervangen moet gaan worden. Bovendien kan mortel met een verkeerde samenstelling schade aan bakstenen toebrengen. Tot ongeveer het laatste kwart van de 19^e eeuw werd er hoofdzakelijk kalkmortel voor metsel en voegwerk toegepast. Kalkmortel kan gemakkelijk vocht opnemen en weer af staan. Als het vocht op neemt wordt het iets week. Oude muren gemetseld met kalkmortel kunnen door het week worden vervormen zonder dat er scheuren in de muren komen. Het vervangen van voegwerk in deze muren dient dan ook weer met een kalkrijke mortel plaats te vinden. Het voegwerk met kalkmortel zie je op foto 2.

Vanaf het derde kwart van de 19^e eeuw tot ongeveer WO II werd er cement aan de kalkmortel toegevoegd. De zogenaamde bastaard mortel. Deze is harder dan kalkmortel maar minder hard dan de cementmortel die nadien toegepast werd. Een veel gemaakte fout is dat bij het opnieuw voegen een te harde mortel gebruikt werd welke er snel weer uit knapt. Op foto 6 zie je een cementvoeg welke aangebracht is in een muur welke gemetseld is met een bastaard mortel. Hele stukken voegwerk vallen er na 20 jaar uit. Foto 7 is een detail van dit voegwerk en daar is goed te zien dat het oude voegwerk ook niet diep genoeg verwijderd is. Gelukkig is hier de steen niet beschadigd.

Foto 6.

Foto 7.

Hoe breng je nieuw voegwerk aan.

Breng om de juiste kleur en uitstraling van het voegwerk te bepalen een aantal proefstukken aan. Laat deze proefstukken voldoende drogen. Een natte voeg ziet er heel anders uit dan een natte voeg. Zie foto 8.

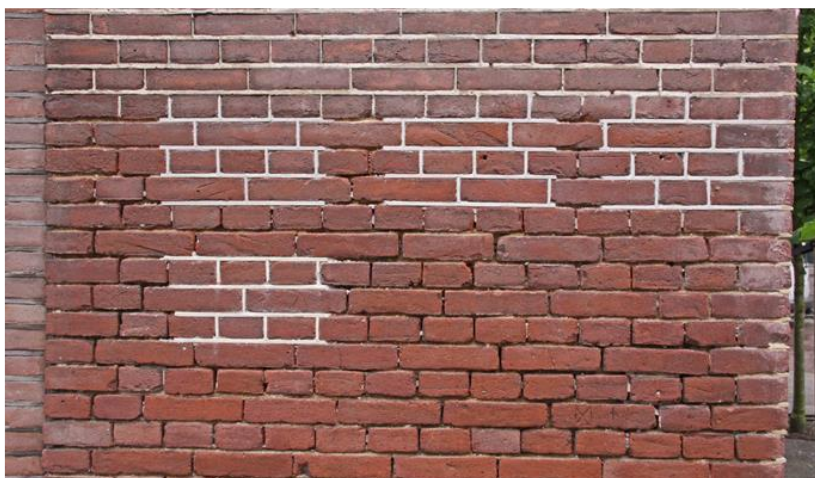

Foto 8

Bij het voegen is het van belang dat de muur voldoende vochtig is. Bij cementgebonden mortels zorgt water voor het verhardingsproces. Is de muur te droog dan trekt het water uit de net aangebrachte mortel en kan dan zijn werk van het verharden van de voegmortel niet meer uit voeren, waardoor de voegmortel niet voldoende verhardt. Het wordt korrelig en kan er snel weer uit vallen. Dit noemen we het verbranden van voegwerk. Is het metselwerk of de voegmortel te nat dan kan de muur ernstig door de mortel vervuild worden. Pas de structuur van het voegwerk aan bij het bestaande voegwerk. Op foto 9 is plaatselijk hersteld voegwerk te zien.

Foto 9.

Tot slot: vaak wordt metselwerk voor het voegen met hoge druk gereinigd. Dit is ten zeerste af te raden. Door hoge druk haal je de patina, een natuurlijke bescherm laag die zich in vele tientallen jaren heeft gevormd, van de steen. Vocht kan dan weer sneller in treden. Het reinigen van de gevel met lichte druk is voldoende. Je verwijdert dan bijvoorbeeld niet korstmossen zoals te zien is op foto 9. Korstmossen zijn niet schadelijk voor een gevel maar geven wel de ouderdom van de muur aan.

Tot slot, vervang niet te snel uw voegwerk. Twijfelt u, neem dan contact op met een deskundige. Dit kan een onafhankelijk adviseur zijn maar ook een restauratieaannemer.

In een volgende nieuwsbrief wordt ingegaan op metselwerk.

- a. Herkennen van metselverbanden.
- b. Steenformaten.
- c. Toepassingen uit het verleden en nu.

-Jouke Jongsma-

**Jouke Jongsma is monumentenambassadeur en heeft een eigen monumentenadvies en restauratiebedrijf.*

Colofon

Nieuwsbrief Monumenten in Ooststellingwerf

De nieuwsbrief Monumenten in Ooststellingwerf wordt samengesteld door de gemeentelijke monumenten ambassadeurs en voor de eigenaren van en geïnteresseerden in monumenten in de gemeente Ooststellingwerf en verschijnt vier maal per jaar.

Redactie:

Anneke
Hageman

Oosterwolde
0654303694

Aad
Oudshoorn

Elsloo
0615440547

Maarten
Jeronimus

Fochteloo
0620675755

Johan
Hoeksma

Appelscha
0610964937

Jouke
Jongsma

Donkerbroek
0623821568

E-Mail adres: infomonumentenoooststellingwerf@gmail.com

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de opgenomen artikelen. Het overnemen van artikelen is toegestaan na toestemming van de verantwoordelijke schrijver.

De monumentenambassadeurs zijn vrijwillige vertegenwoordigers en werken in overleg met de gemeente Ooststellingwerf aan het promoten en in standhouden van monumenten in de gemeente Ooststellingwerf.

Correspondentieadres:
Gemeentehuis Ooststellingwerf
T.a.v. R. Bethlehem
't Oost 11431 LE Oosterwolde

